Tanınmış bir bilim insanı, akademisyen, gazeteci-yazar ve şair Prof. Dr. Şureddin Memmedli, bugüne kadar yaptığı akademik çalışmaları, yazdığı kitapları, makaleleri, sunduğu bildirileri, yürüttüğü projeleri, gazete ve dergilerde yayınladığı edebî ve güncel konuları ele alan yazılarıyla memleketi olan Gürcistan'ın Borçalı bölgesi ve civarlarındaki Türk topluluklarına ait zengin sözlü edebiyat ürünlerinin; aşıklık geleneği, aşıklar, ozanlar ve şairler hakkındaki bilgi ve belgelerin araştırılması, yayınlanması ve tanıtılmasına büyük katkılar sağlamış önemli bir isimdir. O, akademik ve bilimsel çalışmalarında yalnız Gürcistan'la sınırlı kalmamış, Türkiye'ye de gelerek yaklaşık on sekiz yıl ülkemizdeki bazı yüksek eğitim kurumlarında yüzlerce lisans öğrencisine ders vermiş, onlarca yüksek lisans ve doktora öğrencisini yetiştirmiş, çeşitli akademik ve idari görevleri üstlenmiştir. Bu sene tam 70 yaşını doldururken yaklaşık 15 yıldır profesör olarak çalıştığı Ardahan Üniversitesi'nden emekli olan değerli Prof. Dr. Şureddin Memmedli hocamıza bir vefa nişanesi olarak hazırladığımız bu armağan kitabında kendisine gönül bağı olan meslektaşları, mesai arkadaşları ve öğrencileri tarafından kaleme alınmış onunla ilgili hatıra yazıları, kitaplarıyla ilgili tanıtım yazıları ve ayrıca filoloji alanıyla ilgili 14 özgün makale yer almaktadır. Bundan dolayı elinizdeki kitabın Şureddin Memmedli'nin hayatı, akademik çalışmaları ve eserleri hakkında ayrıntılı bilgiler sunmakla birlikte onun özen gösterdiği ve hassasiyetle ele aldığı konuları diğer bilim çevrelerinin de önemsemelerine ve ileride bu alanda yapılacak yeni bilimsel, sosyal ve kültürel çalışmalara vesile olacağı kanaatindeyiz.

ISBN : 978-625-6444-82-9

www.grafiker.com.tr • 0 312 284 16 39

Doğumunun 70. Yılında **BORÇALIŞİNAS** Prof. Dr. Şureddin Memmedli (Qarapapaq) *Armağanı*

Editörler:
Mayrambek OROZOBAYEV
Mirza POLAT

Grafiker YAYINLARI

Doğumunun 70. Yılında

BORÇALIŞİNAS

Prof. Dr. Şureddin Memmedli (Qarapapaq)

Armağanı

Editörler:

Mayrambek OROZOBAYEV
Mirza POLAT

Grafiker YAYINLARI

Doğumunun 70. Yılında

BORÇALIŞİNAS

Prof. Dr. Şureddin Memmedli (Qarapapaq)

Armağanı

Editörler:
Mayrambek OROZOBAYEV
Mirza POLAT

Ankara 2026

Doğumunun 70. Yılında
BORÇALIŞİNAS
Prof. Dr. Şureddin Memmedli (Qarapapaq)
Armağanı

Editörler
Mayrambek OROZOBAYEV
Mirza POLAT

ISBN: 978-625-6444-82-9

1. Baskı
Mayıs, 2026 / Ankara

Matbaa, Satış, Yayınevi, Sertifika No: 46683

Grafiker®
Yayınları
Yayın No: 517
Web: grafikeryayin.com

Sayfa Tasarımı, Baskı ve Cilt
Grafiker®
Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık
Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.
Oğuzlar Mahallesi
1396. Cadde No: 6/A
06520 Balgat-ANKARA
Tel : 0 312. 284 16 39
Faks : 0 312. 284 37 27
E-mail : grafikerposta@gmail.com
Web : grafiker.com.tr

Kitabın hukuksal ve bilimsel sorumluluğu yazarına aittir.

SUNUŞ

Kür'e Karışan Ses: Şureddin Memmedli-Qarapapaq

Kür nehri, Ardahan'ın kendisi gibi yüksek ve mehabetli dağlarından başlayıp Borçalı'nın kara sazına uğrayan, Tiflis'in taş sokaklarında yankılanan ve nihayet Azerbaycan ovalarında genişleyerek Hazar'a karışan bir hayat membaıdır. Sularıyla yalnızca toprakları değil, dilleri, sesleri, âşıkları, ağıtları, destanları ve insan kaderlerini de birbirine bağlar. Bu yüzden Kür, bazen bir coğrafyanın hayat damarı bazen parçalanmış hafızaların birbirine uzattığı kadim bir eldir.

Şureddin Memmedli-Qarapapaq da bu büyük akışın içinden gelen şahsiyetlerdendir. Kür'ün, yaşam gibi hep ileri doğru akan mavi sularına bakarak büyüyen, onun taşıdığı tarihsel esini ve bozkır vakarını ruhunda çoğaltan bir aydındır… Borçalı'dan yankılanan bu ses, yalnızca bir bölgenin değil; sınırlarla bölünmüş bir kültür havzasının sesi hâline dönüşmüştür. Onun şahsiyetinde Borçalı'nın vakur duruşu, Karapapak Türklerinin direngen hafızası ve Kür boylarının içli melankolisi birlikte yaşar.

Kür nehri nasıl Türkiye, Gürcistan ve Azerbaycan arasında görünmeyen bir köprü kuruyorsa, Şureddin Memmedli de ömrü boyunca kültürler, insanlar ve hafızalar arasında böyle bir köprü olmaya çalışmıştır. Onun mücadelesi yalnızca akademik yahut kültürel bir faaliyet değildir; aynı zamanda dağılmış sesleri yeniden bir araya getirme çabasıdır. Onun çabaları tıpkı Kür nehri gibi üç dost-kardeş ülkeyi birbirine bağlamaktadır.

Karapapak/Terekeme ruhu, tarihin en zor zamanlarında bile kendisini koruyan bir iç direnç taşır. Bu direnç, bazen bir türküde, bazen bir atasözünde, bazen de yalnızca bir bakışta saklıdır. Şureddin Memmedli'nin kaleminde ve düşünce dünyasında hissedilen şey de tam olarak budur: Unutulmaya karşı direnen bir hafıza. O, Kür'ün sesini geleceğe taşımak isteyen şahsiyetlerdendir.

Kür'ün suları bugün hâlâ Ardahan'dan Borçalı'ya, oradan Hazar'a doğru akmaktadır. Her akışında biraz tarih, biraz acı, biraz gurbet ve biraz da umut taşıyan bu armağan kitap, o büyük akışın kıyısında yakılmış bir vefa kandili gibidir. Zira insan bazen bir ömrü anlatamaz; fakat bir nehrin sesine bırakarak hissedebilir. Şureddin Memmedli-Qarapapaq'ın hikâyesi de biraz böyledir. Kür'ün suyunda çoğalan, sınırları aşan ve hafızaya dönüşen bir insan hikâyesi…

Prof. Dr. Öztürk EMİROĞLU
Ardahan Üniversitesi Rektörü

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ 3

İÇİNDEKİLER 5

ÖN SÖZ 9

PROF. DR. ŞUREDDİN MEMMEDLİ
(Hayatı, Akademik Çalışmaları ve Eserleri) 11

PROF. DR. ŞUREDDİN MEMMEDLİ HAKKINDA
YAZILAR VE HATIRALAR 37

Kür Qırağının Əcəb Seyrangahı Var
Rövşen GULİYEV 39

Borçalı'nın İzinde Bir Ömür: Prof. Dr. Şureddin Memmedli
Abdulkadir İNALTEKİN 43

Vatanını Kalbinde ve Kanadında Taşıyan Kuşlar
Mitat DURMUŞ 47

Karlı Nevşehir Gecesinde Vefanın Şah İncisi
Emine GÜVEN 57

PROF. DR. ŞUREDDİN MEMMEDLİ'NİN KİTAPLARI
ÜZERİNE YAZILAR 59

Paralanmış Borçalı… və ya Ermənilər 1918-də
Borçalının Güney Qismini İşğal Etmişlər
Sema ŞAHİN DEDE 61

Şureddin Memmedli'nin "Borçalı Ədəbi Mühiti" Adlı Eseri
*Taghi SALAHSHOUR HASANKOHA*L 67

Şureddin Memmedli'nin "Azərbaycan Ədəbiyyatının
Borçalı Qolu (1920-ci İlə Qədər)" Adlı Eseri
Mokhichekhra BOTIROVA 71

Kültürel Belleğin Edebi Yansıması: Borçalı-Ahıska-Kars Ortaq Ədəbi Arealı
Ferhat UZUNKAYA 77

Şureddin Memmedli'nin "Gürcistan'da Türkçe Âşık Şiiri Gelenekleri" Kitabı Üzerine
Nina PETROVICI 81

Prof. Dr. Şureddin Memmedli'nin "Gürcistan'da Türk Edebiyatı (Başlangıç Dönemi)" Adlı Eseri Üzerine
Emrah ALTIOK 85

Şureddin Memmedli'nin "Azərbaycan Ədəbiyyatı Gürcü Mətbuatında (1850 - 1905)" Adlı Eseri Üzerine
Nurgül MOLDALİEVA 91

Şureddin Memmedli ve Gülnara Goca Memmedli'nin "Gürcüstan Azerbaycan Teatr Dostluğu (XIX yüzil)" Adlı Eseri Üzerine
Çağdaş KEÇECİ 99

Şureddin Memmedli'nin "Məhəmməd Sadıq Yadigaroğlu Tiflisi: Ədəbi Mirası (18 - 19-cu yüzyillər)" Adlı Kitabı Üzerine
Çınara SAGINBAY 105

AKADEMİK YAZILAR 109

Tekdilli Açıklamalı Sözlük ve Çeviri Sözlüğünün Yapısal Özellikleri
Ayabek BAYNİYAZOV - Canar BAYNİYAZOVA 111

Azerbaycan Edebiyatında Elçin Efendiyev (1943-2025)
Sedat ADIGÜZEL 119

Kırgız Klasik Şairi Alıkul Osmonov
Mayramgül DIYKANBAY 129

Kırgızcadaki "Kızıl" Sözcüğünün Anlam Evreni ve Sovyet Dönemindeki İşlevleri: Köy Adları Örneği
Mayrambek OROZOBAYEV 143

Yapı ve Söz Dizimi Bakımından Karakalpak Türkçesinde "Göz" Organ Adıyla Kurulan Deyimler
Erdal AYDOĞMUŞ 159

Kırgızlardaki Geleneksel Kadın Başlığı "Eleçek" Üzerine Etnolinguistik Bir İnceleme
Nurgül MOLDALİEVA 171

Kültürel Bellek Aktarımı Bağlamında Türk Dünyasındaki Kadın Başkahramanlı Destanların Çocuklara Yönelik Yeniden Yazılması
Mirza POLAT 185

Türkiye'de Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümlerinin Adlandırılmasındaki Sorunlar
Taghi SALAHSHOUR HASANKOHAL - Emine GÜVEN 195

Türkiye Türkçesi ve Türkmen Türkçesi Ortak Atasözlerinde Giyim Kuşamın Semantik Dünyası
Ezgioya MALKOÇ 213

Atasözleri Bağlamında Kırgız Kültüründe Dostluk Kavramı
Fatma HOŞCA 223

İslâm ve Hristiyan Kutsal Metinlerinde "Bin"li Sayı İfadelerinin Sayı Sembolizmi Çerçevesinde Karşılaştırılması
A. İlteriş YALIN 235

Elmas Yıldırım'ın Şiirlerinde Turna İmgesi
Elif KÖSE ERGÖZ 255

Posof Yöresi Halk Hekimliği
Şevket Kaan GÜNDOĞDU 269

Şərqdən Qərbə – Oruc Bəy Bayatdan Avropalı Don Juana
Aynur BEŞKONAK 297

FOTOĞRAFLAR 303

ÖN SÖZ

Yetkin bir bilim insanı, akademisyen, gazeteci - yazar ve şair, Prof. Dr. Şureddin Memmedli, bugüne kadar yaptığı akademik çalışmaları, yazdığı kitapları, makaleleri, sunduğu bildirileri, yürüttüğü projeleri, gazete ve dergilerde yayınladığı edebî ve güncel konuları ele alan yazılarıyla memleketi olan Gürcistan'ın Borçalı bölgesi ve civarlarındaki Türk topluluklarına ait zengin sözlü edebiyat ürünlerinin ve bu ürünlerin gelişerek günümüze ulaşmasına vesile olan aşıklar, ozanlar ve şairler hakkındaki bilgi ve belgelerin araştırılması, yayınlanması ve tanıtılmasına ciddi katkılar sağlamış ve bundan dolayı Türk dünyasında itibar görmüş önemli bir isimdir.

Memmedli, akademik ve bilimsel çalışmalarında yalnız Gürcistan'la sınırlı kalmamış, ülkemize de gelerek yaklaşık on sekiz yıl bazı yüksek eğitim kurumlarında çalışmış, yüzlerce lisans öğrencisine ders vermiş, onlarca yüksek lisans ve doktora öğrencisini yetiştirmiş, çeşitli akademik ve idari görevleri üstlenmiş ve bu sene yaklaşık 15 yıldır öğretim üyesi olarak çalıştığı Ardahan üniversitesinden emekliliğe ayrılmıştır. Değerli hocamız ayrıca 28 Şubat 2026 tarihi itibariyle insan ömrü için önemli bir geçiş dönemi olan, tecrübenin ve bilgeliğin en üst seviyeye ulaştığı 70 yaşını da doldurmuştur.

Biz de bu vesileyle uzun yıllar birlikte aynı bölümde çalıştığımız değerli Prof. Dr. Şureddin Memmedli hocamıza bir vefa nişanesi olarak adına yakışır bir armağan kitabı hazırlamayı düşündük. Bu kitabı hazırlamaktaki başlıca amacımız, Prof. Dr. Şureddin Memmedli'nin hayatı, akademik çalışmaları ve eserleri hakkında ayrıntılı bilgiler vermekle birlikte onun özen gösterdiği ve hassasiyetle ele aldığı konulara diğer bilim çevrelerinin de dikkatini çekmek, yeni nesillerin bu konuları önemsemelerini sağlamak ve ileride bu alanda yapılacak bilimsel, sosyal ve kültürel çalışmalara vesile olmaktır. Bu amaç ve düşünceyle çıktığımız yolda Şureddin hocamıza gönül bağı olan meslektaş dostları, mesai arkadaşları ve yetiştirdiği doktora ve yüksek lisans öğrencileri bizleri yalnız bırakmamış, kimileri hocamızla ilgili

hatıra yazısını, kimileri ise hocamızın bir kitabıyla ilgili tanıtım yazısını, kimileri de kendi bilimsel makalesini tarafımıza göndererek katkıda bulunmuşlardır. Özellikle Şureddin hocamızın son yıllardaki mesai arkadaşları olan Ardahan Üniversitesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü'nün bütün öğretim üyeleri kitabın somut hale gelmesinde önemli sorumluluklar üstlenmişlerdir.

"Doğumunun 70. Yılında Borçalışinas Prof. Dr. Şureddin Memmedli (Qarapapaq) Armağanı" başlıklı kitapta topladığımız bu yazılar ve hocamızla ilgili elimizdeki belgeler içeriklerine göre "Prof. Dr. Şureddin Memmedli (Hayatı, Akademik Çalışmaları ve Eserleri)", "Prof. Dr. Şureddin Memmedli Hakkında Yazılar ve Hatıralar", "Prof. Dr. Şureddin Memmedli'nin Kitapları Üzerine Yazılar", "Akademik Yazılar" ve "Fotoğraflar" şeklinde ana bölümler altında sunulmuştur. Kitapta toplam 4 adet hatıra yazısı, 9 adet kitap tanıtımı, 13 adet bilimsel makale ve 1 adet edebî makale yer almaktadır. Makalelerin çoğu Türk halklarının (Azerbaycan, Karakalpak, Kırgız, Türkmen, Kazak) dilleri, edebiyatları ve folkloruyla ilgili olup içeriğindeki bilgilerin bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir.

Prof. Dr. Şureddin Memmedli, bölümümüzün eğitim-öğretim süreçlerine uzun yıllar boyunca yaptığı önemli katkıları, çalışma azmi, engin tecrübesi, bilgi-birikimi, babacan tavrı ve yardım severliğinden ötürü hem mesai arkadaşları hem de öğrencileri tarafından her zaman sevilmiş ve takdir edilmiştir. Hocamızın bu özellikleri bizler için de önemli bir değer olarak uzun yıllar hatırlanacaktır.

Son olarak bu kitabın hazırlanmasında katkıda bulunan tüm meslektaşlarımıza şükranlarımızı sunarken buna vesile olan kıymetli hocamız Prof. Dr. Şureddin Memmedli'ye sağlıklı, huzurlu ve bereketli uzun bir ömür ve daha nice yıllar Türk dünyasına hizmetlerinin devamını diliyoruz.

Prof. Dr. Mayrambek OROZOBAYEV

Dr. Öğr. Üyesi Mirza POLAT

Kırgız Klasik Şairi Alıkul Osmonov

*Mayramgül DIYKANBAY**

Hayatı

Şiir ustalarından biri, düşünür, yenilikçi şair Alıkul Osmonov, 1915 yılında Kırgızistan'ın Çüy bölgesine bağlı Kaptal-Arık köyünde dünyaya gelir. Henüz küçük yaşında anne ve babasını kaybeden Osmonov, çocuk esirgeme kurumunda büyür. Daha sonra Öğretmenlik Yüksek Okulu'nda eğitimine devam eder.

Küçük yaşta anne babasından ayrılan ve yetim büyüyen şair özel hayatında da mutlu olamaz. Âşık olduğu Ayday adlı kızla evlenemez, sonradan evlendiği Zeynep isimli kızla da evliliği uzun sürmez, iki yıl sonra ayrılır. Bu evliliğinden olan kızı sadece 15 gün yaşar (Ümötaliyev, 2010: 7).

Halk arasında verem hastalığı ile mücadele eden şairi eşi Zeynep'in terk ettiği söylenir. Gazeteci Dokturbek Yusupov, 1990'lı yıllarda net bir ifadeyle şairin doğumunun 75 yıl dönümü vesilesiyle şairin ayrıldığı eşi Zeynep Talipova ile görüşmek ve şair ile ilgili bilgiler almak ister. Cusupov, Zeynep Talipova'nın Özbekistan'ın Taşkent şehrinde ikamet ettiğini öğrenince önce arayıp görüşme günü ve tarihi belirler, sonra ziyaret eder.

Zeynep Talipova'nın verdiği bilgilere göre, şair ile Zeynep Hanım Moskova'da Tiyatro Enstitüsünde okurken tanışır. Zeynep Hanım, ağabeyi ile çocuk esirgeme kurumunda büyüyen Alıkul Osmonov'dan daha önceden haberdardır. Hatta şairin Ayday isimli bir kıza âşık olduğunu, ancak onu ailesi başka biriyle evlendirdiğini, Ayday'ın doğum esnasında vefat ettiğini duymuştur. Sonuç itibariyle Osmonov,

* Prof. Dr. Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, mayramgul.diykanbayeva@atauni.edu.tr, ORCİD: 0000-0002-4990-6386.

Zeynep Talipova ile evlendiği dönem, âşık olduğu kız Ayday ile evlenememenin, ayrıca tamamen kaybetmenin üzüntüsünü yaşadığı dönemdir (Yusupov, 2014).

Zeynep Talipova Moskova'da Tiyatro Enstitüsünde eğitim alırken şair Moskova'ya sık sık gelir ve bir gelişinde Zeynep Talipova'ya evlilik teklifi eder. Bu dönemler Osmonov'un yazarlar birliğine kabul edildiği ve isminin tanınmaya başladığı dönemdir. Tam bu sırada İkinci Dünya Savaşı başlar ve Tiyatro Enstitüsü geçici olarak kapatılınca Zeynep Talipova Kırgızistan'a dönmek zorunda kalır. Kırgızistan'da Kültür Bakanlığının Tiyatro Bölümünde müfettiş olarak işe başlayan Zeynep Talipova şair ile evlenir.

Aradan bir yıl geçmeden Osmonov ile Zeynep Hanım'ın bir kız çocukları dünyaya gelir. Ancak bu mutluluk uzun sürmez. Cıpara ismini verdikleri kızları sadece on beş gün yaşar. Bu olay şair ile eşinin arasının soğumasına yol açar. Günlerden bir gün yaşanan tartışma sonucu evi terk edip baba evine giden Zeynep Hanım'ın peşinden şair hiç gelmez ve şairin Zeynep Hanım ile olan evliliği bu şekilde sonlanır. Zeynep Hanım sonra Özbek bir tercüman delikanlıyla hayatını birleştirir ve Özbekistan'a gider, çocukları olur ve vefatına kadar da Taşkent'te yaşar (Yusupov, 2016).

Aralık 1950 tarihinde hastalığı şiddetlenen şair pek çok şiirine konu olan Isık-Göl'e gelir ve vedalaşır. 12 Aralık 1950 tarihinde Frunze'deki (Bişkek) evinde vefat eder.

Sonuç itibariyle SSCB döneminde Vladimir İliç Lenin adını taşıyan milli kütüphane hâlihazırda Alıkul Osmonov'un adını taşımaktadır ve Kırgızistan'ın 200 *som*luk banknota şairin resmi basılmıştır. Çocuğu olmadığından yaşadığı evi, *Alıkul'un ev müzesi* adıyla ziyaretçilere açılmıştır. Ayrıca şairin verem tedavisinin devam ettiği dönemlerde Isık Göl iline bağlı Çolpon Ata şehrinden kendisine üç odalı ev tahsis edilmiştir. Şiirlerinin çoğunun kaleme alındığı söz konusu ev de günümüzde *Alıkul Müzesi* adıyla halka açık durumdadır (Acımatov, 2009).

Sanatı

Alıkul Osmonov, 35 yıllık kısa ve sade ömrünü çalışmaya ve mücadele etmeye adamış ünlü bir şair ve aynı zamanda usta bir tercümandır.

O, Shakespeare, Rustaveli, Nizami, Puşkin gibi dünya klasiklerinin eserlerini Kırgızca'ya çevirerek Kırgız edebiyatına kazandırmıştır. Hem Kırgızca hem de Rusçayı iyi derecede bilen şair yirmi yaşını daha yeni geçtiği dönemlerde Rustaveli'nin dünyaca bilinen *Kaplan Postlu Şövale* adlı manzumesini Kırgızca'ya çevirmiştir. Şair bu çalışmalarıyla Aleksandr Fadeev'in deyişiyle adını dönemin klasikleri arasına yazdırmayı başarmıştır (Sıdıkbekov, 2016: 17).

Şair, *Yazarlık Beyanım* adlı yazısında ilk şiirinin kendisinin eğitim aldığı Tokmok şehrinde bulunan yatılı okulun duvar gazetesinde 1929 yılında yayımlandığını anlatır. Osmonov, aynı yıl Frunze'deki Pedagojik Meslek Lisesinde okumaya başladığını ve o günden itibaren Gogol, Puşkin, Lermantov, Tolstoy, Nekrasov gibi Rusların büyük yazar ve şairlerinin adını duymaya başladığını, aynı yılın kış günlerinde Puşkin'in *Kış Akşamı* adlı şiirini Kırgızca'ya çevirdiğini belirtir (Osmonov, 2016: 26).

Şair 1935-1936 yıllarında yazmaktan çok çevriye zaman ayırır. Puşkin'in şiirlerini, Lermantov'un şiirleriyle beraber *Mülteci* manzumesini, Krılov'un *Masallar*'ını söz konusu yıllarda çevirir. Çevirisini Mayıs 1938 yılında başladığı Rota Rustaveli'nin *Kaplan Postlu Şövale* eserini 1939 yılında tamamlar. Eser 1940 yılında Kazan'da basılır. Eserin basılmasından sonra Kırgızistan'da yeni doğan çocuklar arasında Tariyel, Avtandil, Tinatin, Daracan adlı isimler çoğalır. Bu durum eserin Kırgızlar arasına başarılı bir şekilde ulaştığını gösterir. Sonuç olarak Osmonov, 1941 yılında Gencevi'nin *Hosrov Şirin*; 1942 yılında Shakespeare'nin *On İkinci Gece*, 1945-1946 yıllarında ise Otello adlı eserlerini çevirir. Şairin 1948 yılında çevirdiği A. S. Puşkin'in *Evgeniy Onegin* adlı eseri onun en son çevirisi olmuştur (Osmonov, 2016: 27).

Şairin ilk manzumesi *Kurşun İsabet Etti*'nin de içinde bulunduğu ilk şiir kitabı *Şafaktaki Şiirler* adıyla 1935 yılında yayımlanmıştır. 1937 yılında ise *Yıldızlı Gençlik* ve *Çolponstan*, 1945 yılında *Muhabbet* şiirler toplamı, 1946 yılında şiir ve manzumelerin içinde bulunduğu *Yeni Şiirler* adlı kitabı, 1947 yılında *Benim Yerim, Şiirin Yeri* ve *Çocuklar İçin*, 1949 yılında ise *Yeni Şiirler* adlı şiir kitabı yayımlanır (Akmataliyev, 2012: 418).

Osmonov *Şafaktaki Şiirler, Yıldızlı Gençlik* ve *Çolponstan* adlı şiirlerinde diğer meslektaşları gibi yeni zamanı yani sosyalist sistemin

getirdiği yenilikleri, halkın mutlu mesut yaşadığını, eskinin mahvolup gittiğini dile getirir. Sonuç itibariyle dönemin şairleri hangi konuyu ele aldıysa Osmonov da onlardan geri kalmaz.

Edebiyat eleştirmenleri şairin 1944 yılında yayımladığı *Bebeğe* şiiriyle Kırgız şiirine hem yenilik kattığını hem de bir merdiven yükseldiğini belirtirler:

Öldü böbök cürök kanı toktogon,
Bir cılt etip öçkön çırak okşogon.
Uçsuz cerdin bir uuç kunu ketken cok,
Beti cok ay cer uyalbayt oşondon.

Öldü bebek damarda kan durarak,
Bir defalık yanıp sönen çıra gibi.
Geniş yerin bir avuç toprağı eksilmedi.
Arsız toprak utanmadı bile ona (Osmonov, 2015: 16)

şeklindeki satırlar şairin sadece 15 gün yaşayıp hayata gözlerini kapayan kızı Cıpara ile ilgilidir.

Şair şiirlerinde hayat, ölüm, ömür konusuna sıklıkla değinir. Bu bağlamda küçük yaşından beri verem hastalığı ile mücadele eden şair ölüm ve ömür meselesine erkenden kafa yorduğu anlaşılmaktadır:

Bilbeym kanday emne oydo eken katarım,
Men özümdün tagdırıma kapamın.
Zamanımdın keregine carabay,
Erte kurgap muzdap bara catamın.
Men caşadım öz künümö taarınbay,
Kara tilek caman oygo kamınbay.
Tük bilinbey ötüp ketet okşoymun,
Bir keçenin caap ötkön karınday.

Bilmem nasıl ne düşünür arkadaşım,
Ben kendi kaderime küskünüm.
Zamanımın gereğine yaramadan
Erkenden kuruyup soğuyup gidiyorum.
Ben yaşadım günlerime küsmeden,
Kara niyet kötülüklerden uzakta,

Sessizce geçip gidecek gibiyim,
Bir akşam yağıp geçmiş kar gibi (Osmonov, 2016: 279).

Şair ömrün kaçınılmaz sonu olan ölümü kabul etmişliğini:

Kaytpas küngö kalkıp kete beremin,
Kaysıl künü tagdırıma kez kelse.

Dönmez yere yavaşça giderim,
Hangi günü kaderime denk gelirse (Osmonov, 2010:123)

dizelerle dile getirir.

Lakin şair:

Baarı özgöröt, baarı öçöt deyt turmuşta,
Men özgörüp, öçpöy koysom ne bolot.
Öçör künüm üygö bara catkanda,
Tokmok caktan kelbey koysom ne bolot?
Tokmok cönöym,
Tattuu koonun tandap ceym
Miñ cıl boyu,
Kayra üyümö bir kelbeym,
Ayt kimdin karızı bar?

Her şey değişir, her şey söner der hayatta,
Ben değişmeyip ölmeyiversem ne olur?
Ecel evime gelirken,
Tokmok'tan dönmeyiversem ne olur?
Tokmok'a giderim,
Tatlı kavunun seçip yerim,
Bin yıl boyunca
Evime geri dönmem,
Söyle kimin borcu var? (Osmonov, 2010: 197)

gibi satırlarıyla her ne kadar şaka yapıyor gibi görünse de ölümü düşündüğünü, endişelendiğini anlamak zor değildir. Kısaca bir türlü iyileşmeyen hastalığından dolayı şairin ölüm, ömür meselesini hep düşündüğünü söylemek mümkündür.

Şairin eserleri arasında manzumelerinin de ayrı yeri vardır. Her ne kadar hacim olarak büyük olmasa da içerik bakımından zengin eserlerdir. Onun *Tolubay Sıncı, Mırza Oğul, Karagul, Domo'nun Kızı, 120 Yaşındaki Elma Ağacı ile 115 Yaşındaki Şevket Girey* adlı manzumeleri sözlü kültüründen beslenmiş eserlerdir.

Piyes yazma konusunda da kendini deneyen Osmonov'un 1931 yılında kaleme aldığı *Gereksizler* ve *Bizim Düşmanlar* adlı piyeslerinin el yazması hâlihazırda Bilimler Akademisinin El Yazmalar Arşivinde korunmaktadır (Akmataliyev, 2012: 458). *Gereksizler* piyesinde eski ile yeni düzen arasındaki mücadele anlatıldıysa, *Bizim Düşmanlar*'da ise kolhozun kurulmasına karşı çıkan gerici, eski kafalı insanların yaptıkları anlatılır. Osmonov 1943-1945 yıllarında yeniden piyes konusuna dönerek, *Mahabat, Çolponbay, Baatırdın Ölümü* ve *Ak Möör* adlı piyeslerini kaleme alır. Söz konusu piyeslerin ana konusu İkinci Dünya Savaşı'dır. Şairin savaştan sonra 1946-1949 yılları arasında yazdığı *İkinci Ekip, Rakıya, Korukçu Kooman, Abılkasım Canbolotov, Gümüş Pınar, Merki'ye Gitmek Lazım* piyesleri de kayda değer eserlerdir. Bunların arasından sadece *İkinci Ekip* piyesi yazar sağken sahnelenmiştir. Söz konusu piyeslerin tamamı savaştan sonraki durumu, kolhoz hayatını anlatan eserlerdir.

İkinci Dünya Savaşı konusu da Osmonov'un şiirlerinin önemli kısmını oluşturur. Şair *Cenişbek, Kimdir Acaba?, Bükön, Mayıs Gecesi, Benim Anam, Külüypa, Ölüp Dirilenler, Üç Ayak, Mahabat, Eşimkan'ın Kavağı, Büyük Çüy Kanalı* adlı şiir ve manzumelerinde savaşın gerçeklerini anlatmaya çalışır. Savaş konusunu epik manzumede anlatma ve içeriğine yenilikler ekleme konusunda Alıkul Osmonov kendini yenilikçi şair olarak tanıtmayı başarmıştır (Artıkbayev, 2013: 252). Şairin söz konusu eserlerindeki önemli özelliklerinden biri sözlü kültüre yenilik katmasıdır. Hâlihazırda her Kırgız'ın severek okuduğu, şairin sağken yayımlanmadığı şiirlerinden biri *Ata Yurt* da sözlü kültürden beslenmiş bir şiirdir:

Cıluu kiyin, coluñ kıyın üşürsüñ,
Kış da katuu, boroon ulup, kar urup.
Suuguñdu öz moynuma alayın,
Col karayın, toktoy turcu Ata-Curt.
Tündör caman, kırsık salıp ketpesin,

Naalat kelip, at tizginin şart burup.
Azabıñdı öz moynuma alayın,
İz karayın, toktoy turcu Ata-Curt.
Caz da başka, cel tiybesin abayla,
Köpkö turbas mobul turgan sur bulut.
Büt dartıñdı öz moynuma alayın,
Sen ooruba, men ooruyun Ata-Curt.

Kalın giyin, yolun zorlu üşürsün,
Kış da serttir, fırtınadır, tipidir.
Soğukları ben boynuma alayım,
Yol gözleyim, biraz bekle Ata Yurt.
Geceler kötü, bir felaket gelmesin,
Namert gelip at dizginin çekmesin.
Azabını ben boynuma alayım,
İz süreyim biraz bekle Ata Yurt.
Bahar başka, rüzgâr çarpar dikkat et,
Fazla durmaz gökteki kara bulutlar,
Tüm derdini üzerime alayım,
Sen dert çekme, ben çekerim Ata Yurt (Osmonov, 2016: 267).

24 Ekim 1948 tarihinde yayımlanmış bu şiir için eleştirmen ve edebiyatçı Kaçkınbay Artıkbayev o zamanki SSCB'de özelde Kırgızistan'ın durumuna dikkat çeker. 1946 yılında Komünist Partisinin Merkez Komitesi tarafından alınan karar sonucu ülkenin medeni hayatının her tabakasında hatalar ve eksiklikler aranmaya başlar. Bu süreçten itibaren Moldo Kılıç, Kalıgul, Arstanbek gibi halk şairlerinin eserleri milliyetçi olarak değerlendirilir ve onları okutma ve yayımlama yasağı kararı alınır. Osmonov'un da dediği gibi vatanı üzerine kara bulutlar çökmüştür. Satırlarda geçen *geceler kötü, kış da soğuk, sen hasta olma ben olayım* sözlerinde büyük anlamlar gizlidir (Artıkbayev, 2013: 262). Sonuç olarak satırlarda bağrı yanık ananın evladına seslenişini duymak mümkündür.

Alıkul Osmonov'un Çocuklara Bıraktığı Ruhani Mirası

Alıkul Osmonov sadece büyükler için değil, çocuklar için de büyük bir miras bırakmıştır. Çocukların insan hayatının geleceği olduğu dikkate alınırsa oyun başta olmak üzere etnopedogoji ve etnopsikoloji başta

olmak üzere doğa sırlarına seyahat edecek unsurlar çocuk şiirlerinin içinde yer alması gerekir. Bunu henüz 1940-1950'li yıllarda başarabilen şairlerinden biri de Osmonov'dur. Bu bağlamda Osmonov için çocuk psikolojisinden anlayan, çocukla çocuk olabilen ve çocuk gibi düşünebilen bir sanatçıdır demek mümkündür. Çünkü Osmonov'un çocuklar için yazdığı tüm şiirleri çocuk dünyasını barındırmaktadır. Ulu Rus yazarı Lev Tolstoy da her yazarın kutsal görevinin çocuklar için bir eser bırakmak olduğunu vurgulamıştır. Bu bakımdan şairin çocuklar için yazdığı şiirlerinin konuları çeşitli, anlamları derindir. Şiirlerin her satırında fikir ve eğitim barınmaktadır. Şair aynı zamanda şiirlerini gelenek ve göreneklerle beslemiştir. Şairin, 2000 yılında yayımlanan *Çocuklara* adlı şiir kitabı Kırgız, Rus ve İngiliz dillerinde basılmıştır. Kitapta *Tilki ve Kazdar, Sivri Sinek, Yağmur Şiiri, Çocuklar ve Turnalar, Başarısız Emilbek, Yalancı Kanımgül, İki Metre Esengul, Kitabın Düşmanı* adlı şiirlerinin hemen hemen hepsi çocukları eğitecek ve dünyayı tanıtacak şiirlerdir. Araştırmacılar *Tolubay Sınçı, Tülkü menen Kazdar, Baldar menen Turnalar, Tekerleme, Beşik Irı* adlı şiirlerin sözlü kültürden esinlenerek kaleme alındığını ve başarılı eserler olduğunu belirtmişlerdir (Duman, 2016: 46, 47).

Şairin çocukların sadece dilini değil iç dünyasını da anlatan *Tilki ve Kaz* adlı şiirine günümüzde de çocuk kitaplarının hemen hemen hepsinde yer verilmektedir. Şiirde yavruları ile gitmekte olan anne kazın karşısına kurnaz ve aç tilki çıkararak:

Kaak, kaak, kalıñ kaz,
Kaça albaysıñ, alıñ az.

Kaak kaak kalabalık kaz,
Kaçamazsın gücün az,

diyerek kazı yavrularını yemekle tehdit eder. Tam o sırada öbür taraftan havlayarak gelen köpek yavrusu:

Kuu, kuu, kuu tülkü,
Kazdı küçük aldırbas.

Kurnaz, kurnaz, kurnaz tilki,
Kazı kuçu yedirtmez, (Osmonov, 2016: 524)

diyerek kaz yavrularını tilkiden korur. Atışma şeklinde olan bu şiiri okuyan çocuk güçlü ile güçsüzü, iyi ile kötüyü ayırt etmeyi öğrenir. Aynı tarzda yazılan *Çocuklar ile Turnalar* şiirinde de çocuklar ile turnaların diyalogu söz konusu. Şair her iki şiirinde de kişileştirme sanatına başvurmuş ve hayvanları sevimli bir karaktere dönüştürmüştür (Duman, 2016: 48).

Sonuç itibariyle Osmonov'un çocuklar için yazdığı şiirleri, büyüklerinki gibi anlamlı ve derindir. Çocuk şiirin içinde geçen canlı ve cansız tüm unsurları resim gibi görebilir. Şair *Yağmur şiiri* adlı şiirinde:

Caa, caa camgırım, camgırım,
Cumşart eğin tamırın.
Kara kösöö köz açpay,
Ölsün karan kalgırıñ.

Yağ yağ yağmurum, yağmurum.
Yumuşat ekin köklerini,
Ayrık otu göz açamayıp
Yok, olsun, kahrolsun (Osmonov, 2016: 533,534),

diyerek sertleşmiş olan toprakları yağmurun yumuşatmasını, ekinin çabuk olgunlaşmasını, ona zarar verecek ayrık otunun da yok olmasını isteyip çiftçiden yana olur. Şiirin devamında ise elma ve eriklerin çabucak olgunlaşmasını arzu eder. En önemlisi de hayatta bolluk olursa insanın iyi, cömert olacağını, sofrasına bolluk geleceğini belirtir:

Caa, caa, camgırım, camgırım
Cırgat eldin baardıgın.
Kolu tardı mart kılgın,
Sandıktan nan aldırgın.

Yağ, yağ yağmurum, yağmurum,
Sevindir halkın tümünü.
Cimrileri cömert yap,
Ekmekleri bol olsun (Osmonov, 2016: 534),

diyerek çocuklara yağmurun önemini anlatmaya çalışır.

Şair *Beşik Şiiri* adlı şiirinde ise *uyusun da büyüsün ninni, neslimin devamı ninni,* diyerek bir milletin, bir kişinin neslini devam ettirecek olan çocuk olduğunu vurgular. Şiirin devamında:

Aldey, aldey turumtay,
Alışıp oynoyt kulun, tay.
Arkırap uçat zamanıñ,
Artınan kalbay çulun tay.

Uyusun da büyüsün ninni,
Uçuşuyor kuşlar ninni
Geçiyor hızla zamanın,
Peşinden kalma hızla koş (Rısbayev, 2015)

diyerek beşikteki çocuğu bazen taya, bazen kuşa benzetir. Şair bu satırlarla çocuklara zamandan geri kalmamaları gerektiğini anlatmaya çalışır. Aynı zamanda çocuğu taya benzeterek geçim kaynağı hayvancılığa dayanan Kırgızların değerlerinden de haber verir.

Şairin tabiat konusuna değindiği şiirlerinden biri *Kara Sığırcık* ve *Çocuklar ve Turnalar*'dır.

Kara çıyırçık körsöñör,
Urbagıla taş menen.
Cıgaçtan uya salgıla,
Ala şalbırt caz menen.
Kara çıyırçık körsöñör,
Atpagıla caa menen,
Tal başına koozdop,
Üy salgıla kepkenen.

Kara sığırcık görürsen,
Vurmayın taş ile.
Ağaçtan yuva yapın,
İlkbahar gelince.
Kara sığırcık görürsen,
Vurmayın ok ile.
Dalın başına süsleyerek,
Yuva kurun en geniş (Osmonov, 2012: 206) der.

Söz konusu şiirleri günümüzde bilmeyen Kırgız çocuğu yoktur. Şair, insanın rızkını elinden almak isteyen, ekinlere zarar veren çekirgelerle mücadele eden, meyvelerin kurtlanmasına sebep olan zararlı

kelebeklerden koruyan karasığırcığın faydasını çocuklara satırlar aracılığıyla öğretmeyi başarır.

Osmonov'un güldürürken düşündüren şiirlerinden biri de *Yalancı Kanımgül* şiiridir. Tembel, okumak istemeyen Kanımgül öğretmenin sorularını şu şekilde cevaplıyor:

Birinçi künü sabakka nege kelbey kaldıñ,
Birinçi künü sabakka keler elem mugalimim.
Kurgan başım oorup, oşon üçün kaldım.
Ekinçi künü sabakka nege kelbey kaldıñ?
Ekinçi künü sabakka keler elem mugalimim.
Üy şıpırgan eç kim cok, oşon üçün kaldım.

Pazartesi derse neden gelmedin?
Pazartesi derse gelirdim öğretmenim,
Gariban başım ağrıdı ondan dersten kaldım.
Salı günü derse neden gelmedin?
Salı günü derse gelirdim öğretmenim,
Ev süpürecek kişi yok ondan dersten kaldım (Osmonov, 2012: 211).

Çocukların mizah anlayışlarının gelişmesini sağlayan bu şiir, günümüzde tiyatro sahnelerinde yer alarak çocukları hem eğlendirmede hem eğitmede önemli bir araç olarak kullanılmaktadır.

Çocukların merhamet duygularını uyandıran şiirlerinden biri de *Kuşlar Gitti* şiiridir. Şiirde kışın sıcak yerlere giden kuşlar için:

Bizden ketken kelgin kuş,
Cakşı çerge konso eken.
Kayra bizge kelgiçe,
Aman-esen bolso eken.

Bizden giden kuşlar,
Güzel yere konsun.
Geri bize gelene kadar,
Sağ, salim olsun (Osmonov, 2012: 209),

diyerek çocukları düşündürür ve onların hümanist duygularını uyandırır. Çocuklar için yazılmış eserlerin en önemli kıstaslarından biri eğiticilik

yönünün olmasıdır. Bu bağlamda şair de çocuklara ait olan psikolojik özellikleri hesaba kattığı her şiirinden açıkça belli olmaktadır.

Sonuç itibariyle usta şair Osmonov çocuk edebiyatı için de büyük bir miras bırakmıştır. Onun şiirleri sadece okuyup geçilen türden değildir, düşünmeyi talep eder. Böylece şairin şiirleri sadece çocukları değil büyükleri de düşündürerek iç dünyayı harekete geçirir ve çocukların iç dünyasının zenginleşmesinde etki eder. Yukarıdaki örneklerden de anlaşılacağı üzere şair çocukların psikolojisini dikkate alarak onların kabullenmesini ve ezberlemesini kolaylaştıran dil kullanmıştır. Onun şiirlerinde köpek yavrusu, kedi, civciv, kuş başta olmak üzere çocuğu kuşatan tüm dünyayı görmek mümkündür. Dolaysıyla Osmonov'un çocukların büyüklere göre hayvan ve tabiat dünyasına daha yakın olduğunu anladığını söyleyebiliriz. Şairin çocuk şiirlerinde Sovyet döneminde dayatılmış ideoloji de yok değildir. Bunlara *Piyoner Irları, Piyoner Kim* şiirlerini katabiliriz. Bu bağlamda Osmonov çocuk edebiyatının şekillenmesinde, oluşmasında önemli katkı sağlamış bir sanatçıdır. Onun çocuk edebiyatında başarılı bir ressam olduğunu fark etmek zor değildir.

Sonuç itibariyle çocuk dünyasının yaşadığı söz konusu şiirler bugün de yarın da Kırgız çocuk edebiyatının hazinesini zenginleştirecek, çocukların kitap raflarında yer alacaktır.

Sonuç

Alıkul Osmonov, otuz beş yıllık kısa ömründe Kırgız Sovyet edebiyatının nazım türünün profesyonel seviyeye ulaşmasında önemli katkılar sağlamış bir şairdir. Osmonov'un eserleri tür bakımdan çeşitli ve konusu zengindir. Ortaokul, lise ve yüksekokulların ders müfredatlarında yer alan Osmonov'un eserleri şiir, manzume ve çevrilerden oluşmaktadır. Geçmiş asrın 1950-1960'lı yıllarında vatanı için *tüm derdini ben boynuma alayım, sen dert çekme ben çekeyim ata yurt* diyebilen şair, çağdaş Kırgız edebiyatının hazinesine büyük bir miras bırakarak, Kırgız edebiyatının önde gelen şairleri arasına ismini yazdırmayı başarmıştır.

Şairin çoğunluğunu Rus asıllı eğitimcilerin oluşturduğu çocuk esirgeme kurumunda büyümesi Rusçayı iyi derecede öğrenmesini sağlamıştır. Dolayısıyla Puşkin, Esenin ve Lermantov gibi Rus klasikleri ile erken

yaşından itibaren tanışma fırsatı yakalamış ve Rus edebiyatından önemli eserleri Kırgız edebiyatına kazandırmıştır. Sonuç itibariyle Rusça eğitim, Rus dili ve Rus edebiyatı derslerinin daha yeni okutulmaya başladığı o dönemler Osmonov çevrileriyle Kırgız edebiyatını zenginleştirmiştir, Kırgız okurlarını aydınlatmıştır.

Osmonov'un usta şairliği çocuklar için yazdığı şiirlerinden de anlaşılmaktadır. O, çocuklara bıraktığı büyük mirasıyla çocukların dilinden, iç dünyasından, psikolojisinden anlayan, onların diliyle konuşabilen başarılı bir sanatçı olduğunu kanıtlamıştır. Ayrıca Osmonov eserleri aracılığıyla çocuklara hem pedagojik yönden hem de ana dilinde gelenek görenekleri öğretmeyi başarmıştır.

Kaynakça

Acımatov, Z. (2009). Alıkul nege muñayat, *Agım Gazetesi*, 11 Aralık.

Akmataliyev, A. (vd). (2012). Alıkul Osmonov, *Kırgız Adabiyatının Tarıhı*, *C. VI,* 415-475, Bişkek: Poligrafbumresursı Yayınları.

Artıkbayev, K. (2013). *XX. yüzyıl Kırgız edebiyatı tarihi*. (Çev.: M. Dıykanbayeva), Ankara: Bengü Yayınları.

Duman. G. B. (2016). *Kırgız çocuk edebiyatı.* İstanbul: Kriter Basması.

Kultayeva, Ü. (2015). *İlimiy emgekterdin altı tomduk cıynagı.* Bişkek: Biyiktik Plyus Yayınları.

Osmonov, A. (2010). *Bul kandayça?, Köl Tolkunu*. Bişkek.

Osmonov, A. (2012). *Kara çıyırçık, Kırgız Adabiyatı Antologiyası, Baldar üçün cana fantastika*, *C. IX,* (Haz.: S. Rısbayev, B. Abduhamidova vd.), Bişkek: Kırgız Ensklopediyası.

Osmonov, A. (2016). *Ata-curt (Tandalgan çıgarmalar)*, *C. I*, (Haz.: M. Tentimişev), Bişkek: Salam Basması.

Osmonov, A. (2016). *Cazuuçuluk bayanım, tandalgan çıgarmalar*, *C. I,* 25-30, (Haz.: M. Tentimişev), Bişkek: Salam Basması.

Osmonov, A. (2016). *Poemalar, Alıkul Osmonov (Tandalgan çıgarmalar)*, *C. II,* (Haz.: M. Tentimişev), Bişkek: Salam Basması.

Osmonov. A. (2015). *Bebek taziyenâmesi, Ben şairi Kırgız'ın*. (Çev.: K. Çorbağa ve İ. Türkhan, Haz.: K. Kuluyev), Ankara: TÜRKSOY.

Rısbayev: (2015). Akın Alıkul Osmonovdun baldarga kaltırgan ruhaniy murastarı cana aytar akıl keneşteri, *Kırgız Madaniyat Borboru*, https://kmborboru.wordpress.com/2015/03/25/akyn-alykul-osmonovdun-baldarga-kaltyrgan-ruhij-murastary-zhana-ajtar-akyl-ke-eshteri/

Sıdıkbekov, T. (2016). *Akındın Elesi, Alıkul Osmonov (Tandalgan çıgarmalar)*, *C. I*, 3-23, (Haz.: M. Tentimişev), Bişkek: Salam Basması.

Ümötaliyev, Ş. (2010). *Kanattuu poeziya, Köl Tolkunu*, Bişkek.

Yusupov, D. (2014). Közgö sürtkön darıday, köz irmemdegi ömür, *Kırgız Tuusu Gazetesi*, 20-24.06.2014.